

Traditional and wild

EUROPEAN UNION
EUROPEAN REGIONAL
DEVELOPMENT FUND

Tento projekt je realizován v rámci programu CENTRAL EUROPE a je spolufinancován z Evropského fondu pro regionální rozvoj (ERDF)

R. Olšanský

Školící materiály pro cyklus vzdělávacích seminářů „Tradiční využívání planých rostlin“

RŮŽE ŠÍPKOVÁ
(Rosa canina L.)

10. 2. 2012

**REGIONÁLNÍ
AGRÁRNÍ KOMORA**
Jihomoravského kraje

Mendelova
univerzita
v Brně

Traditional and wild

EUROPEAN UNION
EUROPEAN REGIONAL
DEVELOPMENT FUND

Tento projekt je realizován v rámci programu CENTRAL EUROPE a je spolufinancován z Evropského fondu pro regionální rozvoj (ERDF)

Autor školícího materiálu:
Blanka Kocourková
PP8: Mendelova univerzita v
Brně

10. 2. 2012

J. Bernáth

REGIONÁLNÍ
AGRÁRNÍ KOMORA
Jihomoravského kraje

Mendelova
univerzita
v Brně

NOMENKLATURA DRUHU

- **hlavní název:** růže šípková (*Rosa canina* L.)
- čeleď růžovité (Rosaceae)
- rod růže zahrnuje 100 druhů, rod růže je velmi variabilní a je náchylný k vzájemnému křížení
- **slovenský název:** ruža šípková
- **anglický název:** dog-rose
- **německý název:** Hunds-Rose

NOMENKLATURA DRUHU

- **botanická synonyma:** *R. lutetiana* Lém., *R. glauca* Schott ex Besser, *R. taurica* M. Bieb., *R. caucasica* Pall., *R. caucasica* Lindl., *R. arguta* Stev. ex M. Bieb., *R. frondosa* Stev. ex Spreng., *R. armata* Stev. ex Besser, *R. biebersteinii* Tratt., *R. kosinsciana* Besser
- **lidové a regionální názvy:** šípek, planá růže, psí růže, růže trnková
- **význam názvu:** odborný název šípku canina přeloženo – psí se vysvětluje tím, že se kořenová kůra používala proti psímu kousnutí

BOTANICKÝ POPIS

- je to **převislý keř**, někdy se uvádí popínavá liána, roste do výšky 1 – 3 m, má převislé větve , které jsou porostlé stejnotvarými srpovitě zahnutými trny
- **listy** jsou zelené, lichospeřené, pětičetné a sedmítečné, na spodní straně bez žlázek
- **květy** jsou po 1 až 3 na lysých stopkách, jsou růžové barvy , mají průměr 5 cm. Květy nemají medovinu, ale mají velké množství pylu, proto jsou keře v době kvetení hojně navštěvované včelami

BOTANICKÝ POPIS

- **plodem** jsou nažky, které jsou uzavřeny do „šípků“
- je to což je nepravý plod botanicky označovaný jako „češule“
- šípký jsou lysé, vejčité až kulovité, uvnitř chlupaté.
- růže šípková je považována za nejběžnější evropský keř, kvete v červnu, plody se sklízí od srpna do října

EKOLOGIE A CENOLOGIE

- šípek jako keř není náročný na vodu a půdu
- roste hlavně na propustných horších půdách
- v listnatých lesích na jejich okrajích, v křovinách, množí se také jako náletová dřevina ve zrušených sadech a vinicích
- na těchto stanovištích lze šípek sbírat
- pro sběr jsou nevhodné železniční násypy a stanoviště v blízkosti komunikací, šípky jsou zde znečištěny spadem a prachem

BIOLOGIE ROZMNOŽOVÁNÍ

- šípek se dá rozmnožovat kořenovými oddělky

Tento projekt je realizován v rámci programu CENTRAL EUROPE a je spolufinancován z Evropského fondu pro regionální rozvoj (ERDF)

VYUŽITÍ DRUHU

- **sbíraný orgán:** šípky - *Rosae pseudofructus*
- sbírají se tradičně a využívají se především v lidovém léčitelství, jako zdroj vitamínu C
- dříve se využívala kůra kořenů šípkové růže jako prostředek proti horečce a onemocnění močových cest
- kořenová kůra růže šípkové vložená pod polštář měla navozovat lehčí spaní
- z mladých lístků se vařil chutný čaj
- v současnosti se šípek používá především jako součást čajových směsí - oblíbených ovocných čajů

VYUŽITÍ DRUHU

- masité slupky šípku patří spíše mezi potraviny než mezi léčivé drogy
- na základě obsahu ovocných kyselin a pektinů působí slabě močopudně a mírně projímavě
- vitamíny obsažené v šípcích se lépe uchovávají ve výtažcích, džemech, šípkovém vínu, moštu apod.
- takto zpracované šípky jsou oblíbeným prostředkem k prevenci a léčení nemocí z nachlazení

VYUŽITÍ DRUHU

- **obsahové látky:** šípky obsahují vitamín C (zvláště čerstvé), dále vitamín A, B1, B2, minerální látky, pektiny, ovocné kyseliny, cukr, karotenoidy, třísloviny, v nažkách je obsažen olej, proteiny a vitamin E
- olej obsažený v nažkách obsahuje vysoký podíl nenasycených mastných kyselin a vitamín A a E
- příznivě ovlivňuje hnojení jizev a vyhlazování vrásek, obzvláště při akné

ZVLÁŠTNOSTI SBĚRU A ZPRACOVÁNÍ

- **termín sběru:** sbírají se zralé červené tvrdé v době zralosti
- **jak sbírat:** z šípků odstraňujeme zbytky stopek, po prvních mrazících šípky nesbíráme
- na sběr šípků je důležité mít vždy správné oblečení, nevhodné jsou svetry či mikiny, sběr ztěžují a zdržují
- vhodné jsou kožené nebo plátěné bundy a kalhoty
- rukavice by měly být také kožené či plátěné, ale někdy v nich není správný cit a proto je dobré z nich odstříhnout konečky prstů, takto upravené sběru nebrání

ZVLÁŠTNOSTI SBĚRU A ZPRACOVÁNÍ

- zvláštností je vývoz „chloupků“, získaných z rozdrčených šípků, ze kterých se připraví prášek *Cynosbati pili*
- tento prášek se používá k vyvolání svědění.
- **sušení:** suší se co nejrychleji v tenké vrstvě
 - na dobře větraném místě
 - dosušujeme umělým teplem do 60° C
 - pozor na připálení
 - sušení se urychlí namáčknutím plodu
 - dobře usušené plody mají červenou barvu
 - při zmáčknutí praskají

TRVALE UDRŽITELNÝ SBĚR

- při sběru je třeba vždy postupovat tak, aby se **nevytrhávaly výhony keřů z půdy** i s kořenovým systémem a neohrozila se sběrem populace na stanovišti
- u šípku je zajištěn trvale udržitelný sběr, protože se šípkové keře vyskytují v hojné míře v různých místech
- jde o snadno dostupnou surovinu pro využití k přípravě čaje, ale především dobře dostupnou surovinou pro přípravu potravin s vysokým obsahem vitaminů

RECEPTURY

Šípková marmeláda

- šípkový zbytky zbavíme stopek a okvětí, rozkrájíme na půlky, odstraníme chloupky a nažek a dobře opereme
- v širokém kastrolu zalijeme malým množstvím vody a uvaříme do měkka, pak je prolisujeme
- na 1 kg protlaku přidáme 500 g cukru a vaříme, až je marmeláda dostatečně hustá, plníme do skleniček
- může se přidat kyselina citronová

Hostašová, a kol.: Domácí konzervování ovoce a zeleniny, 1980.

RECEPTURY

Šípkový mošt

- rozdrcené plody zalijeme vařící vodou v poměru 1:1 a necháme 1 – 2 dny luhovat
- poté zahřejeme na teplotu 80° C a za horka lisujeme
- šťávu necháme odkalit a přidáme na 1 l 200 g cukru a 1 – 2 g kyseliny citronové
- plníme do lahví a sterilujeme

PODOBNÉ NEBO PŘÍBUZENÉ DRUHY

Růže převislá (*Rosa pendulina* L.)

- má visící štíhle lahvicovité plody, mají na sobě v době zralosti nedělené vzpřímené kališní lístky, vyskytuje se v horských oblastech

Růže svraskalá (*Rosa rugosa* L.)

- má visící ploše kulovité plody, korunované v době zralosti nezpeřenými odstávajícími kališními lístky
- vyskytuje se ve východní Asii, pěstuje se ve střední Evropě (v ČR se začala pěstovat v 60. letech)

Růže dužnoplodá (*Rosa villosa* L.)

- v ČR byla vyšlechtěna odrůda 'Karpattia'

LITERÁRNÍ ZDROJE

- Dolejší a kol.: *Méně známé ovoce*. 1991, ISBN – 80-009- 0188-4.
- Hostašová, a kol.: *Domácí konzervování ovoce a zeleniny*. 1980
- Kresánek, J. ml., Kresánek, J. st.: *Atlas léčivých rostlín a lesných plodov*. Martin: Osveta, 2008. ISBN – 978-80-8063-292-2.
- Kolektiv: *Léčivé rostliny - Ottův průvodce přírodou*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2010. ISBN – 978-80—7360-588-9.
- Mansfeld's World Database of Agriculture and Horticulture Crops: Database on line [cit 2012-02-10]. Dostupné na: http://mansfeld.ipkgatersleben.de/pls/htmlldb_pgrc/f?p=185:3:1513165567138816